

Verslag kennisatelier volkscultuur 2 juni 2010, Arnhem

INLEIDING

Na een kort welkomstwoord door Femie Willems van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) memoreert voorzitter Marjo van Hoorn de aanleiding en het doel van deze middag. Het FCP wil de monitoring en evaluatie van cultuurparticipatiebeleid op landelijk en decentraal niveau stimuleren onder het motto 'leren en verbeteren'. Eén van de activiteiten die onder deze noemer worden georganiseerd is een kenniskring over monitoring en evaluatie van volkscultuurprojecten en volkscultuurbeleid.

Dit is de eerste bijeenkomst van dit kennisatelier. De aanwezige gemeente- en provincieambtenaren hebben positief gereageerd op de vraag van het FCP of zij geïnteresseerd zijn in deelname aan een dergelijke kenniskring. Voor deze eerste bijeenkomst staan presentaties van onderzoek naar volkscultuurbeleid op het programma, evenals onderzoek naar de rol en behoeften van vrijwilligers op het terrein van volkscultuur. De bijeenkomst wordt besloten door een discussie over mogelijke vervolgbijeenkomsten en –activiteiten en de invulling hiervan.

De bijeenkomst is inhoudelijk voorbereid door een werkgroep bestaande uit Gerrit Kamstra (provincie Drenthe), Michiel Gerding (Drents Plateau), Floor Viveen (Provincie Gelderland), Femie Willems (FCP) en Teunis IJdens en Marie-José Kommers (Cultuurnetwerk Nederland).

Een bijdrage van Movisie over monitoronderzoek naar vrijwilligersorganisaties en gemeentelijk vrijwilligersbeleid kan geen doorgang vinden wegens familieomstandigheden van de voorziene spreker.

LEGITIMATIE VAN VOLKSCULTUURBELEID – KEES VUYK

De eerste spreker van de middag is Kees Vuyk van de Universiteit Utrecht. Hij verrichte samen met Helma Geerlings in opdracht van het FCP inventariserend onderzoek naar wat er de afgelopen jaren, sinds de introductie van de term 'volkscultuur' in het Nederlandse cultuurbeleid gebeurd is, zowel op bestuurlijk en beleidsmatig niveau als in het betrokken werkveld. Daarnaast schreef Vuyk een bijdrage voor het *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2010* van het FCP.

ONDERZOEK

Het onderzoek¹ richtte zich op vier kringen waarbinnen de onderzoekers het effect van de introductie van volkscultuur in het beleid wilden beschrijven: de landelijke politiek, het werkveld van de volkscultuur, gemeentelijke en provinciale overheden en de pers. Het onderzoek is gedaan aan de hand van beleidsdocumenten, Kamerverslagen, werkplannen, websites, verslagen van en bezoek aan bijeenkomsten en artikelen uit dag- en weekbladen.² Daarnaast zijn interviews gehouden met twaalf provinciale en gemeentelijke ambtenaren, met als doel een beeld te krijgen van de praktijken die in het kader van het volkscultuurbeleid van de grond zijn gekomen. Hierna volgen de belangrijkste bevindingen per kring.

¹ *Tussen traditie en kunst op zoek naar identiteit. Enkele analyses van de gevolgen van de introductie van volkscultuur als thema van het cultuurbeleid.* Te downloaden van de website van het FCP: www.cultuurparticipatie.nl/reports/1_kees_vuyk_rapport_volkscultuur.pdf

² Het betreft documenten die verschenen na het regeerakkoord van het kabinet Balkenende IV in februari tot aan uitvoering van de eerste projecten op het terrein van volkscultuur van gemeenten en provincies.

Landelijke politiek

Volkscultuur is in het landelijke politieke debat geen geïsoleerd begrip. Steeds keert daarin een aantal onderwerpen terug dat wordt gelieerd aan volkscultuur: amateurkunst, erfgoed, identiteit, culturele diversiteit, achterstandswijken en hoge en lage cultuur.

Werkveld van de volkscultuur

Van de zeven instellingen die zich met volkscultuur bezighouden, springen twee instellingen eruit: het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) en de Mondriaan Stichting. Het NCV heeft zich in korte tijd ontwikkeld van een veelgeraadpleegde vraagbaak voor de media tot een adviseur van de overheden. De Mondriaan Stichting werpt zich op als pleitbezorger voor de kunsten.

Gemeentelijke en provinciale overheden

Om een beeld te kunnen schetsen van volkscultuur in de praktijk van gemeenten en provincies zijn de bij het FCP ingediende werkplannen voor de *Regeling cultuurparticipatie provincies en gemeenten 2009* geanalyseerd. Hieruit komt het volgende beeld naar voren:

- projecten: in slechts 40% van de plannen staan concrete projecten volkscultuur;
- uitvoerders: voor de uitvoering van de plannen wordt beroep gedaan op het veld (culturele instellingen);
- doelgroepen: de meest genoemde doelgroepen zijn jongeren en wijkbewoners;
- motieven: het beleid richt zich vooral op de thema's erfgoed en identiteit. Eén van deze twee motieven wordt altijd genoemd door de overheden, en ze worden ook wel gecombineerd. Daarbij overheerst in het westen van het land identiteit en buiten de Randstad is erfgoed het meest dominante motief. Er is geen duidelijke relatie met de politieke kleur van het gemeente- of provinciebestuur. Andere motieven die vaker voorkomen zijn wijken, migratie, toerisme en sociale cohesie.

Media

Het beeld wat naar voren kwam na het bestuderen van 1500 artikelen is dat in 2007 vooral in de landelijke media over het onderwerp volkscultuur werd geschreven, waarbij een cynische en spottende toon overheerst. Eind 2009 is die toon grotendeels verdwenen: 'Volkscultuur is geen lachertje meer in de landelijke pers', aldus Vuyk. Ook in de regionale bladen wordt in 2009 overwegend positief bericht over volkscultuur en vooral over concrete projecten.

Tot besluit

Volkscultuur heeft volgens Vuyk bewezen de potentie te hebben om uit te groeien tot een vitaal thema van het cultuurbeleid. In het thema komen grote cultuurpolitieke vraagstukken bij elkaar: (nationale) identiteit en hoe om te gaan met culturele diversiteit, cultuurparticipatie (wie neemt deel aan de cultuur), hoge en lage cultuur. Benaderingen en motieven laten een verticale en een horizontale lijn zien. In de verticale lijn (vroeger en nu) staan erfgoed, traditie en de relatie tussen verleden en heden centraal. De horizontale lijn betreft verbindingen en verschillen in het heden: identiteit, diversiteit, interculturele communicatie, hoge en lage cultuur, en dergelijke. Dit is geen tegenstelling: beide benaderingen zijn ook te combineren en leveren dan misschien wel de interessantste projecten op.

ESSAY

Vuyk vervolgt daarna met de hoofdlijnen uit zijn essay dat hij schreef voor het jaarboek van het FCP. Hij beschrijft daarin wat volkscultuur is, waarom de overheid aan beleid moet doen op dit terrein en hoe dit beleid in de praktijk er uit moet zien. Tijdens zijn presentatie besteedt hij vooral aandacht aan het legitimeringsvraagstuk: waarom de overheid aan beleid moet doen op dit terrein. Hij benadrukt dat het hier niet gaat om het bestaansrecht van volkscultuur, maar om de noodzaak tot subsidiering door de overheid.

Hij geeft antwoord op dit vraagstuk aan de hand van twee definities voor volkscultuur die in omloop zijn: volkscultuur als cultuur van alledag (Nederlands Centrum voor Volkscultuur) en volkscultuur als het geheel van tradities en gebruiken dat mensen een identiteit verschaft (Meertens Instituut). Deze laatste definitie levert het sterkste motief voor een beleid op dit terrein volgens Vuyk. Volkscultuurbeleid moet namelijk in zijn ogen gericht zijn op het begeleiden van sociaal-culturele veranderingen die bestaande identiteiten bedreigen en de vorming van nieuwe identiteiten vereisen. Niet iedereen heeft dezelfde volkscultuur: er zijn uiteenlopende volksculturen die vanuit maatschappelijk oogpunt meer of minder waardevol kunnen zijn. Het is de vraag of de overheid moet 'zorgen' voor het behoud van alle volksculturen en of je de volkscultuur van kleinere gemeenschappen in stand moet houden met subsidie. Gemeenschappen verdwijnen, jongeren voelen zich niet meer betrokken bij culturele vormen van oudere generaties, cultuur is veranderlijk en dynamisch. Je kunt niet kunstmatig alles behouden wat ooit waardevol was. Redenen om cultuur – ook volkscultuur – te subsidiëren zijn bijvoorbeeld dat het kleur aan het leven geeft of dat er negatieve gevoelens/verzuring ontstaan als de cultuur waar mensen binding mee hebben verdwijnt. Cultuur kan (jongeren en) migranten helpen hun identiteit te vormen en zich thuis te voelen in de Nederlandse samenleving. Volkscultuur kan transitie naar een nieuwe, moderne en publieke manifestatie van culturele identiteit bevorderen. Vuyk ziet daarbij vooral een functie voor politiek, media en kunst. We gaan naar een globaliserende samenleving, waarbij sommige elementen uit de traditie meegaan en sommige verdwijnen.

VRAGEN EN DISCUSSIE

Ineke Strouken van het NCV ziet twee stromingen in de volkscultuur: één gericht op het behouden van volkscultuur, van generatie op generatie en een andere, gericht op het samen delen. De laatste stroming komt vooral voor in nieuwbouwwijken, waar mensen samenkomen om te koken bijvoorbeeld. Of, zoals bij de Sint Maarten-viering in Leidsche Rijn in Utrecht. Albert van der Zeijden, ook NCV, vult aan: volkscultuur en identiteit zijn dingen die je je steeds opnieuw eigen maakt. Volkscultuur is zowel traditie als vernieuwing.

Gerrit Kamstra van de provincie Drenthe vraagt of het NCV vindt dat samen koken of het vieren van Sint Maarten gesubsidieerd zou moeten worden, en zo ja, ook vanuit cultuurbudgetten. Natuurlijk, zegt Strouken. De meerwaarde van subsidiegeld is dat het project net iets verder gaat en een blijvend resultaat kan hebben. Zoals het optekenen van verhalen, die via een website en een boekje verspreid worden. Kamstra is er geen voorstander van dit soort 'volksvermaak'-projecten te subsidiëren, omdat er maar weinig geld is voor cultuur en hij dit goed wil besteden. Hij kan zich voorstellen dat dit soort wijkgerichte projecten vanuit welzijn worden gesubsidieerd, zoals in de stad Groningen het geval is.

GELDERS STEUNPUNT VOLKSCULTUUR - FLOOR VIVEEN EN JETTE JANSSEN

Provinciaal beleid

Floor Viveen, beleidsambtenaar van de provincie Gelderland, zet in grote lijnen het cultuurbeleid van de provincie neer. Voor de provincie heeft volkscultuur een toegevoegde waarde, is het een verbindende factor. Volkscultuur draagt bij aan identiteitsvorming, transitie in de nieuwe samenleving en voegt waarde toe aan materieel erfgoed. De provincie heeft gekozen vorm te geven aan het beleid door het inrichten van een servicepunt dat ondersteunt en aanjaagt. Het servicepunt moet zorgen voor draagvlak, in kaart brengen hoe het veld er uit ziet, wie zich waarmee bezig houdt en met welke ambities. Het steunpunt functioneert nu 1 tot 1,5 jaar en biedt plaats voor 1 formatie. Deze is verdeeld over 8 uur voor een consulent streektaal en 32 uur voor een consulent volkscultuur. Het is een tijdelijke voorziening, vanaf 2012 houdt het op te bestaan.

Steunpunt

Jette Janssen, consulent volkscultuur van het Servicepunt Gelderse Volkscultuur, vertelt over haar werkzaamheden tot nu toe. Ze startte met een inventarisatie, met als resultaat na drie maanden een lijst

met 1024 initiatieven. Aan de hand van deze lijst heeft ze dwarsverbanden gezocht en netwerken in kaart gebracht: wie doet wat en wie werkt samen met wie? Hieruit bleek dat musea vaak een spil zijn voor volkscultuur en dat samenwerking die voor de hand ligt (historische verenigingen en schutterijen) niet altijd van de grond komt. Janssen probeert hier verandering in aan te brengen, door nieuwe netwerken te starten en verschillende partijen met elkaar in aanraking te brengen.

Om een en ander concreet te maken beschrijft ze twee projecten.

Het eerste is een streekfestival in het Land van Maas en Waal, dat door samenwerkende amateurkunstverenigingen gerealiseerd wordt. De verenigingen ontbeerden kennis over bepaalde aspecten, die wel aanwezig is bij de Stichting Kunst en Cultuur Gelderland. Janssen initieerde de samenwerking en zorgde voor de kennisverbinding.

Een tweede voorbeeld is een oral history project over migranten in Gelderland. Janssen heeft hiervoor aansluiting gezocht bij bestaande verhalenprojecten over Chinezen, Molukkers en Indiërs in Gelderland. Hierdoor is het bereik groter en maakt het project deel uit van een structuur waar ook het basisonderwijs in opgenomen is.

Om duidelijk te maken wat het servicepunt niet doet noemt Janssen enkele 'foute' vragen: Wil je dat voor me organiseren? En wil je geld regelen hiervoor? Het advies dat Janssen geeft is niet geheel vrijblijvend. Ze zet zich graag in voor de verschillende initiatieven maar mensen moeten zeker bereid zijn om 'uitstapjes' te maken. Als je meer publiek wilt bereiken, kun je niet star vasthouden aan eeuwenoude tradities bijvoorbeeld.

Janssen omschrijft haar rol als het neerzetten van vernieuwing en het bijdragen aan een groter publiek. Mensen denken vaak vanuit erfgoed, maar volkscultuur is meer dan dat.

VRAGEN EN DISCUSSIE

Is er ook een rol weggelegd voor (gesubsidieerde) professionele kunstenaars, zo wil een provinciale beleidsambtenaar weten. Janssen ziet zeker een rol voor hen, als ze deel uit maken van de omgeving en ze passen in de samenwerkingsverbanden. Het is jammer dat je niet alle culturele instellingen kunt sturen of kunt verplichten tot samenwerking, vult de ambtenaar aan, omdat niet alle instellingen subsidie ontvangen van de provincie of gemeente. Educatieve activiteiten zijn voor sommige instellingen iets extra's, terwijl het eigenlijk tot hun vaste taken zou moeten horen.

Een andere provinciale ambtenaar herkent het soort projecten dat Janssen omschrijft. Bij haar zijn dat echter projecten immaterieel erfgoed (en geen volkscultuur). Waarom is het volkscultuur en heeft het een extra waarde, vraagt ze zich af? Concreter: zouden de projecten bestaan als Janssen of het servicepunt er niet was geweest? Aspecten die het volkscultuurprojecten maken zijn: iedereen kan meedoen, verhalen staan centraal en volkscultuurverenigingen werken er aan mee. Janssen is ervan overtuigd dat zonder het servicepunt beide projecten die ze noemde, niet hadden bestaan.

TAFELZILVER - MICHIEL GERDING

Michiel Gerding, als teamleider erfgoed werkzaam bij het Drents Plateau, geeft een presentatie over het project Tafelzilver. Alvorens dat te doen reflecteert hij, mede op basis van de presentatie van Kees Vuyk, op de tijd dat hij lid was van de commissie amateurkunst/kunsteducatie van de Raad voor Cultuur. Hij kan zich levendige en intensieve discussies herinneren over het begrip volkscultuur en participatie. De mensen uit de professionele kunsten spraken denigrerend over amateurkunst en volkscultuur. En de commissie wist zich geen raad met het NCV.

Hij vervolgt met de opmerking dat het hem als lid van de commissie erfgoed van het FCP opvalt dat er nog weinig aanvragen voor volkscultuurprojecten zijn gedaan in het kader van de Plusregeling. Femie Willems nuanceert dit: in 2009 zijn 6 projecten volkscultuur aangevraagd en 5 projecten met elementen van volkscultuur. Bovendien, zegt Willems, kan de aanvraag ook gedaan worden bij andere commissies, zoals 'kunst' en 'media'.

Het doel van het project Tafelzilver is de uitstraling van erfgoed bij vrijwilligers te versterken. Empowerment is het kernwoord. De hele Drentse culturele sector draait op vrijwilligers, met enkele professionals. Gerding stelt: 'Geen vrijwilligers, geen cultureel leven'. Voorafgaand aan het project heeft de provincie Drenthe laten onderzoeken wat Drentse vrijwilligers willen en wie vrijwilligers zijn in de erfgoedsector:

Enkele resultaten:

- er werken 1000-3000 vrijwilligers in musea;
- vrijwilligers zijn voornamelijk 60 plussers;
- er is weinig verloop;
- de wekelijkse inzet varieert van 1 tot 4 dagdelen per week;
- vrijwilligers hebben behoefte aan: imagoverbetering; verjonging van de verenigingen; kennis van bedrijfsvoering; hulp bij overdracht.³

Tafelzilver draait momenteel op twee plaatsen in Drenthe: in de gemeente Aa en Hunze en in het Klompenmuseum in Eelde. In Aa en Hunze werken zeven historische verenigingen samen. Ze treden samen naar buiten voor een festival in het kader van een cultureel jaar. Daarnaast krijgen ze begeleiding bij het ontwikkelen van promotiemiddelen en bedrijfsvoering. Bij het Klompenmuseum wordt de maatschappelijke stage ingezet. Leerlingen krijgen inzicht in hoe het museum functioneert en krijgen kennis over musea en de collectie. Het Drents Plateau werkt hiervoor samen met een provinciale instelling voor zorg en welzijn. Deze instelling is beter thuis in processen begeleiden. Het Drents Plateau houdt zich vooral bezig met de empowerment.

VRAGEN EN DISCUSSIE

De medewerkers van het NCV herkennen de behoeften van de Drentse vrijwilligers: uit landelijke onderzoeken blijkt imago en bedrijfsvoering hoog op de wensenlijst te staan.

Gerrit Kamstra van de provincie Drenthe licht desgevraagd de rol van de gemeente toe in het project (waar hij financier van is): alle twaalf gemeenten in Drenthe hebben de opdracht gekregen zich op (een van de) drie pijlers te richten van het FCP (amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur). De provincie ziet het als een morele plicht van de gemeenten hieraan mee te werken. De provincie Drenthe heeft daarom ervoor gekozen dubbel te matchen.

ONDERZOEK VRIJWILLIGERSWERK ZUID HOLLAND - MIRIAM LIGTVOET-JANSSEN

Het Tympaan Instituut is een provinciaal kennisinstituut op het terrein van samenlevingsvraagstukken. Met ongeveer vijftientig ervaren professionals levert het Tympaan Instituut een bijdrage aan de ontwikkeling van jeugd-, senioren-, zorg-, sociaal en cultuurbeleid in Zuid-Holland. Daarvoor verzamelt en analyseert Tympaan gegevens uit verschillende bronnen (waaronder het doen van onderzoek) en zet die om in beleidsrelevante informatie. De informatie wordt verspreid onder overheden, zorgvragersorganisaties, regionale samenwerkingsverbanden en provinciale ondersteuningsinstellingen. Zo'n 90% van de werkzaamheden wordt verricht in het kader van de boekjaarsubsidie van de provincie Zuid-Holland. De overige werkzaamheden worden voornamelijk verricht in opdracht van gemeenten.

De provincie Zuid-Holland wil bereiken dat elke inwoner van Zuid-Holland, te beginnen bij de jeugd, actief in aanraking komt met kunst, media en cultureel erfgoed. Om het bereik van cultuur verder te verhogen is het belangrijk om vooral de actieve participatie van mensen te stimuleren. Centraal staat hierbij innovatieve talentontwikkeling en vernieuwende samenwerkingsverbanden tussen professionele kunst en amateurkunst.

Een belangrijke doelstelling op het gebied van volkscultuur is diversiteit. Er bestaan veel culturen naast elkaar in Zuid-Holland en het gaat erom dat instellingen projecten ontwikkelen die Zuid-Hollanders meer bewust laten zijn van het immateriële erfgoed en de diversiteit daarin. Daarnaast is herkenbaarheid van de eigen plek een doelstelling van volkscultuur, bijvoorbeeld beroepen, bepaalde thema's uit de geschiedenis, (streek)taal of nieuwe communities zoals internet. De provincie Zuid-Holland subsidieert meerjarenplannen van samenwerkende gemeenten en innovatieve plannen van ondersteuningsinstellingen, die passen binnen het programma van Zuid-Holland.

Het Tympaan Instituut voert jaarlijks een eigen monitor uit naar de voortgang van de uitvoering van het programma cultuurparticipatie, zoals het dat ook deed tijdens het Actieplan Cultuurbereik. In aanvulling daarop voert Tympaan onderzoek uit in samenwerking met de ondersteuningsinstellingen, onder meer in de vorm van publieksonderzoek naar activiteiten in het kader van het provinciale cultuurbeleid. In dat kader past ook het onderzoek naar vrijwilligers erfgoed, in samenwerking met Erfgoedhuis Zuid-Holland⁴. De link met het provinciale beleid ligt in het feit dat bij veel projecten ook vrijwilligersorganisaties zijn betrokken.

Het onderzoek moet zicht geven op vrijwilligers op het gebied van erfgoed, zowel in het materiële als in het immateriële erfgoed: wat doen ze, voor welke organisatie, vanuit welke motivatie, hoeveel tijd besteden ze daar aan? Treden ze in contact met het publiek (scholen, gemeenten), voelen ze zich daarvoor voldoende toegerust, wat zouden ze graag anders willen? Erfgoedhuis Zuid-Holland zorgt voor de ondersteuning van vrijwilligers erfgoed. Uiteindelijk moet het onderzoek hen concrete handvatten bieden om het ondersteuningsaanbod verder te verbeteren.

Het onderzoek bestaat uit een schriftelijke enquête die is uitgezet onder vrijwilligersorganisaties, vooral via de adressenlijst van het Erfgoedhuis Zuid-Holland. Er zijn circa 3000 vragenlijsten verspreid, onder circa 375 organisaties. Daarnaast omvat het onderzoek een vragenlijst onder de leden van het Seniorenpanel Zuid-Holland, omdat aangenomen wordt dat met name senioren actief zijn op het gebied van vrijwilligerswerk erfgoed. Op basis van de uitkomsten van de enquêtes worden twee focusgroepen georganiseerd, waarin de ondersteuningsbehoefte verder wordt uitgediept.

Voorlopige resultaten (Tympaan is net begonnen met verwerking):

- Vrijwilligers zijn met name oudere mannen
- Historische verenigingen, oudheidkamers en archieven zijn het meest populair
- Activiteiten die plaatsvinden zijn uiteenlopend (zowel intern als extern gericht)
- 70% van de vrijwilligers besteedt minder dan 10 uur per week (1-5 uur per week); een enkeling meer dan 25 uur
- Vrijwilligers zijn trouw: tweederde is langer dan 5 jaar actief, bijna de helft ook bij meer organisaties
- 95% van de vrijwilligers voelt zich gewaardeerd
- Vrijwilligers hebben veel te maken met publiek, ook met scholen; een kwart tot een derde van de vrijwilligers zegt niet te beschikken over kennis/vaardigheden hiervoor

⁴ Zie: www.tympaan.nl/?q=nieuws/onderzoek-naar-vrijwilligers-cultureel-erfgoed

- Behoud van erfgoed is een belangrijke motivatie. Vrijwilligers vinden het ook leuk, nuttig en interessant. Het gaat de vrijwilligers niet alleen om behoud voor zichzelf, maar ook voor de volgende generaties
- 44% van de vrijwilligers zou dingen anders willen, met name meer vrijwilligers en meer belangstelling voor erfgoed
- 57% van de vrijwilligers kent het Erfgoedhuis Zuid-Holland. 46% ziet een rol voor het Erfgoedhuis, met name als het gaat om cursussen, specifieke adviezen en het verzorgen van erfgoededucatieve activiteiten.

VRAGEN EN DISCUSSIE

De aanwezigen discussiëren over de vrijwilliger. Uit het onderzoek van Tympaan en ook het onderzoek van de provincie Drenthe blijkt dat vrijwilligers in de erfgoedsector mannen van boven de zestig zijn. Deze gegevens kloppen uiteraard, maar benadrukt Ineke Strouken, dat wil niet zeggen dat jongeren niet actief zijn in deze sector. Je treft de meeste jongeren aan bij levende geschiedenis. Jongeren willen andersoortig vrijwilligerswerk doen; je zult ze eerder zien bij historische verenigingen dan bij oudheidskundige kamers. Opvallend is dat hoewel er een tekort is aan vrijwilligers het aantal vrijwilligers niet afneemt.⁵ De vergrijzing van de samenleving kan op korte termijn nog een gunstige factor zijn: de meeste vrijwilligers zijn 60+ en die leeftijdsgroep neemt voorlopig nog in omvang toe. Vergrijzing betekent echter ook dat het aantal vrijwilligers dat er vanwege de leeftijd mee moet ophouden toeneemt. Dat er een tekort is aan vrijwilligers is op dit moment alleen te verklaren door de toenemende vraag naar vrijwilligers (dus toenemende concurrentie aan de vraagzijde), niet uit de afnemende bereidheid van mensen om vrijwilligerswerk te doen. De vraag is dus bijvoorbeeld waarom bijvoorbeeld wel vrijwilligerswerk in de sport of het vluchtelingenwerk gaan doen en niet op het gebied van cultureel erfgoed en volkscultuur.

VERVOLG KENNISATELIER VOLKSCULTUUR

Het laatste onderdeel van de middag is een discussie over het vervolg van het kennisatelier. Hiervoor schetst Teunis IJdens van Cultuurnetwerk Nederland de doelen van het kennisatelier van het FCP. Hij vertelt als adviseur van het FCP op het gebied van monitoring en evaluatie en als inhoudelijk begeleider van de kennisateliers die het FCP organiseert. Naast dit kennisatelier over volkscultuurprojecten en volkscultuurbeleid, zijn er ateliers geweest over bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie en over het evalueren van sociale effecten van cultuurparticipatiebeleid en wordt er in opdracht van het FCP, vier gemeenten en een provincie onderzoek gedaan naar talentontwikkelingsprojecten en talentontwikkelingsbeleid.

Voor monitoren en evalueren kan gebruik gemaakt worden van onderzoek. De werkgroep monitoring en evaluatie, waarin naast het FCP vertegenwoordigers van IPO, VNG en OCW zitting hebben, vindt dat de programmalijn volkscultuur speciale aandacht verdient bij de monitoring en evaluatie van het nieuw cultuurparticipatiebeleid. De inventariserende studie van Kees Vuyk en Helma Geerlings was de eerste fase van dat traject en is uitgevoerd in opdracht van het FCP. Nu is de vraag of er een vervolg komt en wie daaraan deelnemen. Als je evaluatieonderzoek gaat doen, moet je een keuze maken voor een bepaald aspect of onderdeel van volkscultuur omdat het thema anders te veelomvattend en diffuus is. Tijdens de voorbereiding van dit atelier kwam de gedachte op om in monitor- en evaluatieonderzoek de aandacht te richten op de rol van vrijwilligers. Vrijwilligers zijn het kapitaal van de sector, iedere overheid

⁵ Zie het SCP-rapport *Vrijwilligerswerk in meervoud*, onder redactie van P. Dekker en J. de Hart (2009). Te downloaden via: www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2009/Vrijwilligerswerk_in_meervoud

en professionele instelling op erfgoedgebied heeft met vrijwilligers te maken, vrijwilligers zijn actieve cultuurparticipanten bij uitstek en vrijwilligers zijn 'politiek' een goed onderwerp. In een volgende bijeenkomst van de kenniskring zou bijvoorbeeld een nader uitgewerkt voorstel voor gezamenlijk monitor- en evaluatieonderzoek naar vrijwilligers op het gebied van volkscultuur/immaterieel erfgoed besproken kunnen worden.

Waar willen de aanwezigen onderzoek naar laten verrichten?

De deelnemers beamen dat er goede argumenten zijn om in onderzoek je te richten op vrijwilligers. Tegelijkertijd worden er ook andere onderwerpen naar voren gebracht. Michiel Gerding is vooral geïnteresseerd in (het meten van) de toename van de cultuurparticipatie, het bereik van de projecten volkscultuur. Bijvoorbeeld: hoeveel mensen doen mee aan het Maas en Waal-project? Als duidelijk is wie wordt bereikt, is vast te stellen of de inzet op volkscultuur terecht is. Zuid-Holland zou graag met onderzoek goede voorbeelden vinden. Een andere ambtenaar vindt samenwerkingsverbanden interessant om te onderzoeken. Floor Viveen onderschrijft de rol van vrijwilligers (vrijwilligers zijn de kurk waar de sector op drijft), maar als je ze onderwerp van onderzoek maakt, mis je de ondersteuningsinstellingen. Dat is niet wenselijk, want bij die instellingen is kennis aanwezig. Teunis IJdens plaatst hierbij de kanttekening dat het gaat om het monitoren en evalueren van nieuw beleid, dat wil zeggen om de manier waarop FCP en decentrale overheden een impuls proberen te geven aan volkscultuur en wat het resultaat en de effecten daarvan zijn. De ambtenaar van de gemeente Emmen heeft geen interesse in een onderzoek naar volkscultuur, omdat de gemeente sinds 2005 het beleid monitort met de SROI-methode (Social Return on Investment). Volkscultuur maakt ook onderdeel uit van dit onderzoek. De provincie Utrecht is ook niet geïnteresseerd in gezamenlijk onderzoek, aangezien de provincie zelf evalueert.

Ineke Strouken ziet mogelijkheden om aan te sluiten bij de evaluaties van de themajaren die het NCV organiseert. Er wordt onder andere gekeken naar organisatie, samenwerkingsverbanden, activiteiten. Albert van der Zeijden vraagt zich af of het kennisatelier geen stap terug moet maken, omdat nog onvoldoende duidelijk is wat volkscultuur en volkscultuurbeleid inhoudt. Hij krijgt regelmatig telefoontjes van gemeenteambtenaren die worstelen met de invulling van volkscultuurbeleid. Uit eigen onderzoek blijkt dat de helft van de gemeenten nog geen volkscultuurbeleid heeft.⁶ Femie Willems nuanceert dit beeld. Gemeenten en provincies hebben in hun aanvragen bij het FCP beleid op het gebied van volkscultuur geformuleerd, de een wat uitgebreider en concreter dan de ander. De gemeenten en provincies hebben overigens door het indienen van de plannen ook toegezegd mee te werken aan (gezamenlijk) monitoren en evalueren van dit beleid.

Teunis IJdens vult aan: door gezamenlijk onderzoek te entameren kunnen de aanwezigen gebruik maken van schaalvoordeel. Meedoen aan gezamenlijk onderzoek is niet verplicht maar kan gemeenten en provincies meer kennis en inzicht opleveren dan ad hoc evaluaties van afzonderlijke projecten. Een voorbeeld is het onderzoek naar talentontwikkelingsprojecten dat medio juni start en waarin het FCP samenwerkt met vier gemeenten en een provincie. Dit onderzoek spreekt een aantal aanwezigen aan (waaronder de provincie Noord-Holland), omdat er dan een beeld komt van wat er is en hoe invulling wordt gegeven aan het volkscultuurbeleid. Noord-Holland wil graag weten wat volkscultuurprojecten en

⁶ Zie twee recente publicaties van het NCV: *Behoeftpeiling in de sector volkscultuur en Provincies en gemeenten en het nieuwe cultuurparticipatiebeleid*, toegespitst op het beleidsveld volkscultuur, beide verschenen in 2010 en te downloaden van de website van het NCV: www.volkscultuur.nl, te vinden onder http://www.volkscultuur.nl/nieuws_3.html#link295

beleid 'triggert'. Als je naar projecten kijkt, kun je daarbij ook aandacht schenken aan de rol van vrijwilligers en aan de wijze waarop projecten door ondersteuningsinstellingen, zoals bijvoorbeeld het Steunpunt in Gelderland, worden begeleid.

Floor Viveen zou het echter jammer vinden als het uitzetten van onderzoek het enige doel is van het kennisatelier. Zij wil toch vooral ervaringen uitwisselen met collega's. Een mogelijk onderwerp voor een volgende bijeenkomst is bijvoorbeeld het onderzoek naar actieve kunstbeoefening door het SCP⁷ en wat dat betekent voor het terrein van de volkscultuur.

Samenvattend: er zijn voldoende aanwezigen geïnteresseerd in het laten verrichten van onderzoek. Het FCP en Cultuurnetwerk Nederland zullen een paar opties voor gezamenlijk onderzoek uitwerken en daarover een notie opstellen voor de kenniskring. Kees Vuyk attendeert op de mogelijkheid om onderzoek te laten doen door een aio (van de Universiteit Utrecht).

⁷ Het SCP verrichte drie studies naar kunstbeoefening in de vrije tijd, onder de titel Toekomstverkenning kunstbeoefening, te weten: *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*, *Toekomstverkenning kunstbeoefening* en *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd*. Te downloaden via resp. www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Mogelijkheden_tot_kunstbeoefening_in_de_vrije_tijd; www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Toekomstverkenning_kunstbeoefening; www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/FAQs_over_kunstbeoefening_in_de_vrije_tijd.